

perspektivama poput generacijskog identiteta (Sugarman, Plastino); prožimanja zapadne popularne kulture i lokalnih glazbenih praksi (Sugarman); utjecaja globalizacije glazbene industrije i pojave *world music* žanra (Bithell, Virolle); perpetuiranja predrasuda i stereotipa (Silverman, Labajo); transformacija glazbenih i plesnih praksi prigodom izvođenja na sceni (Labajo, Stokes, Holst); prikupljanja i zapisivanja tradicijskog repertoara koje se odvija izvan institucionalnih okvira (Seroussi); pripadnosti određenom društvenom sloju (Kapchan); utjecaja religije (Bohlman, Seroussi, van Nieuwkerk); involviranja medija (van Nieuwkerk) ili pak utjecaja turizma, odnosno predstavljanja lokalnih izvedbenih praksi stranoj publici, na njihovo stereotipiziranje (Labajo).

Repetoar, njegova povezanost s rodom izvođača, specifične prigode za glazbovanje, izvodilačka praksa, stil pjevanja, tekstovi pjesama i njihove elaboracije, instrumentalna praksa, manje ili više rodno odijeljen kontekst izvedbe i mnogi drugi aspekti glazbenog otvaraju tako, kao što to i urednica ovog izdanja priželjkuje, prostor dubinske analize vrijednosti glazbenog izraza kao "rodom uvjetovane kulture". Umrežavanjem brojnih pogleda na pitanja odnosa glazbe i roda, od kojih su u ovom prikazu navedeni tek neki, zbornik *Music and Gender: Perspectives from the Mediterranean* pokazuje kako spektar metoda i pristupa istraživanjima u kojima rod slijedi veznik u formuli "glazba i..." ni u kojem slučaju nije potpuno iscrpljen.

Mojca PIŠKOR

Ursula Hemetek, Mosaik der Klänge, Musik der ethnischen und religiösen Minderheiten in Österreich, Böhlau Verlag, Wien - Köln - Weimar 2001., 577 str. (Schriften zur Volksmusik, Band 20)

Knjiga *Mozaik zvukovlja* posvećena je glazbi etničkih i religijskih manjina u Republici Austriji. Rezultat je više od dvadesetogodišnjeg istraživanja i proučavanja glazbene djelatnosti tih manjina u široko predstavljenom i iscrpno dokumentiranom kulturnopovijesnom i kulturnopolitičkom kontekstu.

Opširan sadržaj pozamašne knjige privlači svojom pažljivo razgrađenom strukturom, mnogim potpoglavljima i obećavajućim podnaslovima pojedinih manjih tematskih cjelina. Prvo poglavlje izlaže autoričine osobne poticajne razloge za istraživanje manjina i iznosi osnovne postavke toga rada. Manjine su skupine ljudi koji su zbog svoje etničke, religijske ili društvene pripadnosti diskriminirani. Autorica polazi od rezultata etnomuzikologije i znanosti o manjinama i migracijama. Iz potpoglavlja "Metodika rada" izdvajam za terenska istraživanja neophodno potrebne izravne dobre međuljudske odnose između kazivača i istraživača te snimanje i onih razgovora s kazivačima koji samo naizgled nisu vezani uz prikupljanje gradiva, a mogu vrlo dobro poslužiti za višekratna provjeravanja istraživačevih gledišta.

Drugo poglavlje počinje kritičkim povijesnim pregledom austrijskih izvora o manjinama, što je ujedno i svojevrsan pregled austrijske etnomuzikološke djelatnosti u 19. i 20. stoljeću. Autorica posebno upozorava na arhivsku građu dviju bečkih ustanova. Prva je Österreichisches Volksliedwerk, tako nazvana 1946., kad je obnovljen projekt iz godine 1904. "Das Volkslied in Österreich". Druga je Phonogrammarchiv Austrijske akademije znanosti, osnovan godine 1899. Prva čuva u prvome redu notne zapise napjeva, druga tonske (zvukovne) zapise na nosačima zvuka.

Kad je riječ o istraživanjima hrvatske i slovenske manjine u Austriji, njima nakon Prvoga svjetskog rata, a još više nakon 1945. godine, prilaze istraživači iz matičnih zemalja tih manjina, ali i stručnjaci te izvođači glazbe koji su pripadnici navedenih manjina.

U. Hemetek iscrpno izlaže nove stavove međunarodno poznatih istraživača manjinske problematike krajem sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, npr. I. M. Greverus, I. Weber-Kellermann, K. Gaála. Potpoglavlje koje raspravlja o modelima istraživanja glazbe manjina na međunarodnoj razini sadrži autoričine osvrtne na radove B. Netla, Oskára i Alice Elschekove, M. P. Baumanna i D. Christensena. Uz ostalo autorica ističe i one djelatnosti koje u izbjeglica jačaju svijest o vlastitu identitetu, ali i pomažu njihovoj postupnoj integraciji u novu sredinu, kao što je pokazao npr. Pettanov Projekt Azra (1994.-1995., suradnja bosanskih izbjeglica i norveških studenata glazbe). Primjer interdisciplinarnog proučavanja glazbe manjina analizira napjeve i tekstove te njihove varijante, a zatim i društvenokulturno značenje romske himne *Ġelem, ġelem, lungone dromeja* [Daleko sam putovao].

Tema trećeg poglavlja jesu nacionalne manjine, najprije općenito prema definicijama iz sociologije i politologije. Zatim se to poglavlje bavi pitanjem kako nastaju nacionalne manjine. Za raspravljanje o tom pitanju U. Hemetek je prikazala mehanizme nastajanja novih nacionalnih država s novim nacionalnim manjinama na primjerima iz Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine nakon raspada nekadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije 1991. godine (npr. različite mjere tzv. etničkog čišćenja koje bez nasilja nije ostvarljivo na područjima gdje zajedno žive pripadnici dvaju ili triju različitih naroda, forsiranje razgraničavanja kultura dvaju naroda i pretjerano naglašavanje njihovih međusobnih razlika).

Prikazujući mogućnosti rješavanja problematike manjina, autorica predstavlja i komentira međunarodne ugovore i konvencije u svezi s etničkim manjinama. Način rada i mehanizme djelovanja nevladinih organizacija koje se bave manjinama predstavlja na primjeru romskog društva Romano Centro, osnovanog 1991. sa sjedištem u Beču. Zajedničkim naporima društava i organizacija koji promiču kulturu (posebno glazbu) Roma uspjelo je da Romi u Austriji 1993. postignu status etničke skupine (*Volksgruppe*). U Austriji postoji, inače, šest priznatih etničkih skupina: Hrvati u Gradišću (Burgenland) i Slovenci u Koruškoj i Štajerskoj, priznati od 1955., Mađari u Gradišću, priznati od 1976. i u Beču, od 1992., Česi i Slovaci u Beču, od 1976. te Romi, priznati od 1993. Autorica je najviše vremena provela u istraživanjima glazbene kulture gradišćanskih Hrvata, Roma i Bošnjaka koji su doselili u Austriju 1992.

U četvrtom poglavlju U. Hemetek ukratko obrađuje ključne pojmove svoje knjige. To su identitet, asimilacija, akulturacija, multikulturalnost (*Multikulturalität*) te dodatno i *Gastarbeiter*. Raspravlja o njima i na temelju njoj osobno poznatih situacija iz stvarnog života i dostupne joj novije literature.

Peto poglavlje pod naslovom "Glazba etničkih i religijskih manjina u Austriji" autorica je rasporedila u tri velika potpoglavlja: "Autohtone etničke manjine u ruralnom prostoru", "Autohtone etničke/religijske manjine u urbanom prostoru" i "'Nove' manjine: iseljenici i izbjeglice u urbanom prostoru kao etničke/religijske manjine".

Prvo potpoglavlje izlaže osam tematski različitih cjelina pod sljedećim naslovima: Tradicijska glazba gradišćanskih Hrvata, Tradicija pjevanja pjesama u koruških Slovenaca, Štajerski Slovenci: novo etnomuzikološko područje (koje obuhvaća tri vrlo mala područja u Republici Austriji neposredno uz austrijsko-slovensku granicu; terenska istraživanja austrijskih stručnjaka, organizirana tako da i u najmanjoj skupini od dvoje istraživača jedan zna slovenski, obavljena su 1999., 2000. i 2001., a prikupljeno je gradivo dijelom objavljeno).

Zatim slijede: Glazba kao nositeljica identiteta gradišćanskih Roma, Uloga glazbe nakon atentata u Oberwartu (gdje su poginula četiri Roma 5.2.1995.), Glazba gradišćanskih Mađara, Pjesme Taljana u Vorarlbergu – kulturnohistorijski dokumenti u procesu

mijenjanja njihovih značenja, Oblici izražavanja kulture kod Jeniša, etničke i socijalne manjine s posebnim jezikom, dijelom vezanim za njemački, manjine koja živi u austrijskom Tirolu, u Švicarskoj i južnoj Njemačkoj.

U okviru ove recenzije podrobno prikazujem samo prvu tematsku cjelinu – tradicijsku glazbu gradišćanskih Hrvata. Autorica ju je rasporedila u prikaz instrumentalne glazbe i glazbala, zatim u opširno izlaganje tradicije pjevanih pjesama, gdje razlikuje regionalne oblike popijevaka te iz njih razvijene opće gradišćansko-hrvatske, uz to i gradišćansko-hrvatske "na narodnu skrojene" (*volkstümliche*) i šlagerske popijevke.

Među regionalne ubraja i jednoglasnu baladu *Išal mi je Ive droban tanac tancat*. Autorica je u svom notnom primjeru NB 9 (na str. 172 i uz komentar na str. 173) prihvatila moj oblik zapisa metroritamskog ustroja pjevanog gradišćansko-hrvatskog teksta u dvostrukom šesteru strukture 2+2+2, 2+2+2:

3
♩ (1+2+1) ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩

I - dem, i - dem domom a - li do - ma ni - mun

Usporedila ga je s notnim zapisom mađarskog dvostrukog šesterca drukčije metroritamske strukture, tj. 3+3, 3+3:

2
♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩

Sze-ret-nék szán - ta - ni, hat ök - röt haj - ta - ni

(G. Kerényi, *Volkstümliche Lieder*, Budapest 1964, 29.).

Zbog toga smatram da i metroritamski ustroj napjeva balade *Išal mi je Ive* u zapisu Jelke Zeichmann-Kocsis (na str. 168 recenzirane knjige)

♩=116

♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩

I - šal mi je I - ve dro - ban ta nac tan - cat

treba korigirati tako da metroritamska struktura tog pjevanog teksta, tj. 2+2+2, 2+2+2 (odnosno 4+2, 4+2) bude sasvim jasno predočena:

♩=58, ♩=116

♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩ | ♩ ♩

I - šal mi je I - ve dro-ban ta-nac tan - cat

Autorica predstavlja i razvoj folklornog ansambla gradišćanskih Hrvata "Kolo Slavuj" od njegova osnutka 1971. do 1999., od početaka kad se djelatnost toga ansambla temeljila u

prvome redu na nacionalnim obilježjima – do novih stajališta koja polaze od regionalnih obilježja i ističu individualnu kreativnost u glazbenom i plesnom istraživanju.

Zaključno, U. Hemetek utvrđuje da ona glazba koja je prema mišljenju pripadnika manjine, gradišćanskih Hrvata, nositelj identiteta te manjine, sadrži uvijek barem jedno etničko obilježje. Tu snije riječ samo o jeziku i oblikovanju teksta, tu su i melodijska i ritamska obilježja hrvatskog, slovačkog, mađarskog ili njemačkog podrijetla.

Drugo potpoglavlje petog poglavlja predstavlja glazbenu djelatnost etničkih i religijskih manjina u urbanom prostoru – i to Čeha i Slovaka u Beču, mađarskog plesa u Beču, sinagogalnog pjevanja, jidiš pjesme i svirku židovskih klezmer glazbenika te oblike glazbenog izražavanja romskih zajednica Lovara i Sinta.

O "novim" manjinama, o useljenicima i izbjeglicama u urbanim prostorima kao etničkim/religijskim manjinama raspravlja treće potpoglavlje u dvjema velikim različitim tematskim cjelinama: "Javno i interno: Glazbeničke osobe u nastupima na pozornicama pridošlicâ (*Zuwandererszene*)" te "Glazba u getu" – u Alevita, jedne od turskih manjina u Austriji, u Roma Kalderaša, koji su došli iz Srbije u Beč i u Bošnjaka, nakon progona iz Bosne (1992.) nastanjenih u Austriji, uglavnom u Beču.

Iz prve tematske cjeline valja – uz ostalo – istaći vrlo iscrpan prikaz života i glazbeničkog djelovanja izvrsnog pjevača Šefka Pekmezovića, rođenoga 1955. u istočnobosanskom selu Kozluku, školovanog vozača kamiona, protjeranog 1992., kad je stigao u Beč i tu se s obitelji nastanio (str. 331-363 sa 7 transkripcija Šefkova pjevanja i 4 njegove fotografije).

Šesto poglavlje daje iscrpan sažetak knjige (str. 517-524). Knjiga donosi i opširan popis literature i nosača zvuka (str. 527-554), popis 95 notnih primjera, 93 slika i fotografija, popis naslova na dvama knjizi priloženim kompaktnim diskovima, ukupno 53 primjera, te registre imena, mjesta i predmeta.

Jerko BEZIĆ

Teza na kojoj autor inzistira u više svojih radova, uključujući i ovu knjigu, jest da je ovdašnja etnomuzikologija tradicionalno ograničena na istraživanja vlastite državne zajednice i dominantne etničke skupine. Kad je riječ o istraživanjima izvan vlastite sredine, Pettan doista jest učinio prvi značajni iskorak. Još u svojim studentskim danima, nastojeći da, kako ističe u predgovoru ove knjige, "proširi vidokrug etnomuzikologije u bivšoj Jugoslaviji" (str. 151), za svoj je diplomski rad odabrao temu glazbenog života tanzanijskih otoka Zanzibara i Pembe, a potom za magistarski rad plesnu glazbu Egipta – u poredbi sa srodnim pojavama na Kosovu, upravo i zbog kompromisa spomenutom uzusu ograničavanja na vlastitu, tj. tadašnju državnu zajednicu Jugoslaviju. Iako je svoj doktorski studij završio u SAD, pa dakle nije više bio pod pritiskom uvriježenih kanona ovdašnje znanstvene zajednice, u svojem je doktorskom radu (1992.) ipak iznova tematizirao Kosovo – taj put bila je riječ o romskoj glazbi na Kosovu. Uz manje izmjene disertacija je pretočena u knjigu o kojoj je ovdje riječ.

No, druga je sastavnica početne teze ipak ponešto pretjerana jer je zanimanje za manjinske, nedominantne zajednice postojalo i prije i istodobno s Pettanovim (npr.

Svanibor Pettan, Roma muzikusok Koszovóban, Kölcshatás és kreativitás = Rom Musicians in Kosovo, Interaction and Creativity, Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet = Institute for Musicology of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest 2002., 309 str. + [10] str. fotografija + 1 CD; (Európai cigány népzene; 5 = Gypsy Folk Music of Europe; 5)